

Výkon väzby a trestu

*Výňatok z druhej všeobecnej správy,
zverejnenej v roku 1992*

44. Úvodom treba zdôrazniť, že CPT sa pri návšteve väzenského zariadenia musí zameriavať na mnohé otázky. Je samozrejmé, že osobitnú pozornosť venuje každému tvrdeniu o zlom zaobchádzaní s väznenými osobami zo strany personálu. Vzhľadom na svoj mandát sa však CPT zaujíma o všetky aspekty podmienok zadržiavania vo väzenskom zariadení. Zlé zaobchádzanie môže mať rôzne podoby, z ktorých mnohé nemusia byť úmyselné, ale sú skôr výsledkom organizačného zlyhania alebo nedostatočných zdrojov. Pre CPT má preto značný význam celková kvalita života v danom zariadení. Táto kvalita života závisí do značnej miery od ponuky aktivít pre väznené osoby a od celkovej úrovne vzťahov medzi nimi a personálom.

45. CPT si pozorne všíma, aké ovzdušie vládne vo väzenskom zariadení. Podpora konštruktívnych namiesto konfrontačných vzťahov medzi väzňami a personálom zmierňuje napätie, ktoré je vlastné každému väzenskému prostrediu, a tým výrazne redukuje aj pravdepodobnosť násilných incidentov a s nimi spojeného zlého zaobchádzania. Želaním CPT je skrátka dosiahnuť situáciu, kde sa kontrolné a obmedzujúce opatrenia uplatňujú v ovzduší dobrej komunikácie a starostlivosti. Takýto prístup ani zďaleka neoslabí bezpečnosť v danom zariadení, ba mohol by ju ešte posilniť.

46. Z hľadiska jeho mandátu je pre CPT priamo relevantná otázka preplnenosti. Všetky služby a aktivity vo väzenskom zariadení trpia, ak sa v ňom musí umiestniť vyšší počet väzňov, než na aký bolo naprojektované; zníži sa tým – možno aj významne – celková kvalita života v zariadení. Preplnenosť väzníc alebo ich jednotlivých častí by navyše mohla nadobudnúť také rozmery, že by sama osebe mohla pôsobiť z fyzického hľadiska ako neľudská alebo ponižujúca.

47. Uspokojivý program aktivít (práca, vzdelávanie, šport atď.) má pre celkovú pohodu väzňov kľúčový význam. Platí to pre všetky zariadenia – tak na výkon trestu ako aj na výkon väzby. CPT zistil, že aktivity ponúkané v mnohých zariadeniach na výkon väzby sú mimoriadne obmedzené. Organizácia režimových aktivít v takýchto zariadeniach – v ktorých dochádza k pomerne rýchlej obmene väzňov – nie je jednoduchá. Je samozrejmé, že v nich nemožno očakávať individualizované programy takého typu, o aké sa možno snažiť v ústave na výkon trestu.

Uväznené osoby však nemožno jednoducho nechať strádať celé týždne ba aj mesiace zatvorené v celách – a to dokonca ani v prípade dobre vybavených cel. CPT zastáva názor, že treba vyvinúť úsilie o to, aby väzni v zariadeniach na výkon väzby mohli stráviť primeranú časť dňa (8 alebo viac hodín) mimo svojej cely, a aby mohli vykonávať zmysluplnú činnosť rôznorodej povahy. Režimy v zariadeniach na výkon trestu by mali byť samozrejme ešte priaznivejšie.

48. Osobitne sa treba zmieniť o vychádzke na čerstvom vzduchu. Požiadavka, aby sa väzňom každý deň umožnila aspoň hodinová vychádzka, sa všeobecne uznáva ako základná záruka (podľa možnosti by mala byť súčasťou širšieho programu aktivít). CPT zdôrazňuje, že možnosť každodennej vychádzky na čerstvom vzduchu by mali mať **všetci väzni bez výnimky** (vrátane tých, ktorí vykonávajú disciplinárny trest umiestnenia do samoväzby). Taktiež zásadne platí, že priestory určené na vychádzku by mali byť primerane priestrané a podľa možnosti chránené pred nepriazňou počasia.

49. Okamžitý prístup k riadnym hygienickým zariadeniam a udržiavanie slušného štandardu osobnej hygieny patria k základným komponentom humánneho prostredia.

CPT musí v tejto súvislosti vyhlásiť, že nie je spokojný s praxou, ktorá sa vyskytuje v niektorých krajinách, keď väzni vykonávajú svoje fyziologické potreby do vedier v celách (ktoré sa potom v stanovených intervaloch „vyprázdňujú“). WC by malo byť umiestnené buď priamo v cele (podľa možnosti v sanitárnom prístavku), alebo by mal byť zabezpečený spôsob umožňujúci väzňom, ktorí potrebujú použiť WC, kedykoľvek (aj v noci) opustiť celu bez zbytočných prieťahov.

Väzni by okrem toho mali mať primeranú možnosť sprchovania alebo kúpania. Takisto je žiaduce, aby bola v celách k dispozícii tečúca voda.

50. CPT dodáva, že ho obzvlášť znepokojuje, ak v jednom a tom istom zariadení zistí kombináciu preplnenosti, obmedzených režimových aktivít a nedostatočného prístupu k WC/umyvárnam. Kumulatívny účinok týchto podmienok na väzňov môže byť mimoriadne nepriaznivý.

51. Pre väzňov je tiež veľmi dôležité udržiavať primerané kontakty s vonkajším svetom. Väzni musia mať predovšetkým možnosť udržiavať vzťahy s rodinou a blízkymi priateľmi. Riadiacim princípom by mala byť podpora kontaktov s vonkajším svetom; všetky obmedzenia tohto kontaktu by mali byť založené výlučne na významnejších dôvodoch vyplývajúcich z požiadavky bezpečnosti alebo z nedostatku zdrojov.

CPT v tejto súvislosti zdôrazňuje nevyhnutnosť istej flexibility, pokiaľ ide o uplatňovanie pravidiel upravujúcich návštevy a telefonické kontakty v prípade väzňov, ktorých rodiny bývajú ďaleko (čo sťažuje pravidelné návštevy). Týmto väzňom by sa malo napríklad umožniť akumulovať návštevny čas a/alebo by sa im mali poskytnúť širšie možnosti telefonických kontaktov s ich rodinami.

52. CPT prirodzene venuje pozornosť aj osobitným problémom, s ktorými by sa mohli stretnúť niektoré špecifické kategórie väzňov, ako sú napríklad ženy, mladiství a cudzinci.

53. Väzenský personál musí niekedy na zvládnutie násilných väzňov použiť silu a výnimočne sa môže uchýliť aj k použitiu prostriedkov fyzického obmedzenia. Ide jednoznačne o vysoko rizikové situácie z hľadiska možného zlého zaobchádzania s väzňami, ktoré si ako také vyžadujú špecifické poistky.

Väzeň, proti ktorému sa použili akékoľvek donucovacie prostriedky, by mal mať právo na okamžitú lekársku prehliadku a v prípade potreby aj na lekárske ošetrovanie. Táto prehliadka by sa mala vykonať mimo dosľuchu a podľa možnosti aj mimo dohľadu nelekárskeho personálu a jej výsledky (vrátane všetkých relevantných vyhlásení väzňa a záverov lekára) by mali byť oficiálne zaznamenané a mali by sa dať väzňovi k dispozícii. v zriedkavých prípadoch, keď bolo proti väzňovi potrebné použiť donucovacie prostriedky, by mal byť väzeň pod neprestajným a primeraným dohľadom. s použitím donucovacích prostriedkov by sa malo prestať hneď, ako to je možné, a nikdy by sa nemali použiť alebo ich použitie by sa nemalo predĺžiť ako forma trestu. a napokon, každé použitie sily proti väzňom by sa malo zaznamenať.

54. Účinný systém podávania sťažností a inšpekcia sú základnými zárukami proti zlému zaobchádzaniu vo väzniciach. Väzni by mali mať možnosť podávať sťažnosti tak v rámci väzenského systému ako aj mimo neho, vrátane možnosti dôverného prístupu k príslušnému orgánu. CPT pripisuje osobitný význam pravidelným návštevám všetkých väzenských zariadení nezávislým orgánom (napr. radou návštevníkov alebo dohliadajúcim sudcom), ktorý je oprávnený prešetrovať sťažnosti väzňov (a v prípade potreby prijímať opatrenia) a vykonávať inšpekciu v priestoroch zariadenia. Takéto orgány môžu okrem iného hrať významnú úlohu pri prekonávaní rozporov, ktoré vznikajú medzi vedením väznice a jednotlivými väzňami alebo medzi vedením a väzňami vôbec.

55. V záujme väzňov ako aj väzenského personálu je, aby sa oficiálne stanovili jednoznačné disciplinárne postupy a zabezpečila ich praktická aplikácia; všetky šedé zóny v tejto oblasti sú spojené s rizikom vzniku neoficiálnych (a nekontrolovaných) systémov. Disciplinárne postupy by mali väzňom poskytnúť právo vyjadriť sa k skutkom, ktorých sa údajne dopustili, a odvolať sa proti všetkým uloženým sankciám na nadriadený orgán.

Popri formálnom disciplinárnom konaní často existujú aj iné postupy, prostredníctvom ktorých môže byť väzeň nedobrovoľne oddelený od ostatných väzňov z disciplinárnych/bezpečnostných dôvodov (napr. v záujme „poriadku“ v danom zariadení). Aj na tieto postupy by sa mali vzťahovať účinné záruky. Väzeň by mal byť informovaný o dôvodoch uloženého opatrenia; pokiaľ tomu nebránia bezpečnostné dôvody¹, mal by dostať možnosť vyjadriť svoje názory na danú vec a odvolať sa proti opatreniu na príslušný orgán.

56. CPT venuje osobitnú pozornosť väzňom, ktorí sú z rôznych dôvodov držaní v podmienkach podobných samoväzbe (z disciplinárnych dôvodov; pretože sú „nebezpeční“, alebo kvôli „zlému“ správaniu sa; z dôvodov trestného vyšetrovania; na vlastnú žiadosť).

Zásada proporcionality vyžaduje, aby sa zabezpečila rovnováha medzi požiadavkami, ktoré vyplývajú z daného prípadu, a uplatňovaním režimu podobného samoväzbe, ktorý môže mať pre väzňa veľmi škodlivé následky. Samoväzba sa môže za istých okolností rovnať neľudskému a ponižujúcemu zaobchádzaniu; všetky formy samoväzby by mali byť zásadne čo najkratšie.

V prípade, že sa takýto režim uloží alebo uplatňuje na vlastnú žiadosť, mala by existovať základná záruka, že ak väzeň alebo dozorca v jeho mene požiada o lekára, tento má byť bezodkladne privolaný, aby mohol vykonať lekársku prehliadku väzňa. Výsledky tejto prehliadky vrátane opisu fyzického a duševného stavu, prípadne aj predvídateľných dôsledkov ďalšej izolácie, by sa mali zaznamenať v písomnom vyhlásení, ktoré sa postupuje príslušným orgánom.

57. Medzi ďalšie praktiky, o ktoré sa zaujíma CPT, patrí aj premiestňovanie rušivých väzňov. Niektorí väzni sú mimoriadne ťažko zvládnuteľní a niekedy môže byť nevyhnutné ich premiestnenie do iného ústavu. Neprestajné premiestňovanie väzňa z jedného zariadenia do druhého však môže veľmi nepriaznivo vplyvať na jeho duševnú aj telesnú pohodu. Navyše môže mať takýto väzeň ťažkosti s udržiavaním primeraných kontaktov s rodinou a právnym zástupcom. Celkový účinok radu po sebe nasledujúcich premiestnení by za istých okolností mohol predstavovať neľudské alebo ponižujúce zaobchádzanie.

¹ Táto požiadavka bola následne preformulovaná takto: väzeň by mal byť písomne informovaný o dôvodoch uloženého opatrenia (pričom sa rozumie, že udané dôvody nemusia obsahovať podrobnosti, ktoré možno z bezpečnostných dôvodov oprávnene odoprieť poskytnúť).